

גליון נושא: תפילת הדרך ברכב ובמטוס

בס"ד, יום ג' פרשת בראשית, כ"ג תשרי תשע"ו

פנינים

להוסיף בקשות על מטבע הברכה

בלשון יחיד: כתב בשו"ע הרב (שם) דרשאי להוסיף תחינות ובקשות, אך יאמרם בלשון יחיד. ויש קונטרס 'תפילת הדרך' שבתחילתו כתוב תפילה זו קבלה מר"ת שכל האומר אותו מובטח לו שלא יזק כל אותו יום, ובהמשך שם כתוב תפילה ארוכה עם פסוקים, שיש כמה וכמה הוספות על הנוסח שכתוב בגמ', עיי"ש באריכות.

לפי ענין הדרך: וכן כתב הגרש"ז **אוירבאך זצ"ל** (הליכות שלמה פרק כא הלכה א', אשי ישראל פרק נ' הערה ד' והערה כד) המתפלל תפילת הדרך רשאי להוסיף בה דברים לפי ענין הדרך, ולכן כשנוסע בכלי תחבורה רשאי לומר ותצילנו מתאוונות דרכים, וכשנוסע על יד הגבול או במקומות שקיימת סכנת מחבלים ומוקשים רח"ל, רשאי להוסיף ותצילנו ממחבלים ומוקשים, וכן כל כיוצא בזה.

והוסיף שם הגרש"ז (מתשובות כת"י) שאף כשנוסע בכלי רכב מוגן מסתבר שמברך, אע"פ שבהיותו בתוך הרכב אין סכנה דמ"מ זהו הטוב שעשה איתו ד' שהזמין לו רכב לעבור בו את המדבר. אולם כשעובר מעל מקומות אלו במטוס שבאופן זה אין קיימות סכנות אלו יתכן שאין לו לברך, אם לא מפני עצם הטיסה במטוס.

ויסוד הדבר מבואר בראבי"ה (ברכות עמוד 63) וז"ל ואם ירצה יוסיף כפי הענין ויכלול באמצע הברכה, כגון אם עובר בים יאמר ותצילני ממים רעים והזידונים, וכגון אם הולך במקום מדבריות ויערים וירא מגדודי חיות וליסטים יתפלל לפי הענין, עכ"ל. וכבר ציינו, שגם הנוסח הנדפס בסידורים יש בו הוספות על הנוסח של הטור שגם הוא הוסיף על הנוסח שבגמ' לפנינו.

בקשה ברורה: אכן כאשר מוסיף בקשות פרטיות יש לזכור לבקש בשפה ברורה שלא יכשל בלשונו לבקש דבר שאינו הגון. דהנה מצינו במדרש (מדרש-רבה אסתר ז, כד) על אדם שהיה מהלך בדרך ונתעייף, עמד והתפלל לה' שיזמין לו חמור, והנה זימן ה' שיעבור שם שר של המלך רוכב על אתונו עם חמור נוסף שילדה לו אתונו באמצע הדרך, פגע השר באותו אדם וציוהו שישא את החמור הנולד על כתפיו ויוליכו אחריו עד שיגיע לעירו, אע"פ שודאי רצה חמור לרכב עליו ועל זה היתה כוונתו להתפלל, אבל לא התפלל על זה להדיא.

נתון תתן: כע"ז מצינו עוד בילקוט שמעוני בפרשת חוקת (במדבר כא א, והובא ברש"י שם) שכשהעמלקים רצו לבוא להלחם בכלל-ישראל פחדו מכח התפילה שלהם, ולכן התחכמו והתלבשו כעמלקים ודברו ככנענים, כדי שכלל-ישראל לא ידעו אם הם כנענים או עמלקים ולא ידעו על מה להתפלל, וכנגדם התחכמו גם כלל-ישראל והתפללו "אם נתון תתן את העם הזה ביד"י בלא להזכיר את שם העם, ע"ש, מבואר מזה שאם היו מתפללים בנוסח לא נכון אע"פ שודאי ברור שכוונתם לאותו עם שבא להלחם איתם לא היתה תפילתם מתקבלת.

❖ **יצליח:** כתב הא"ר כאן בשם השל"ה שאם שגורה תפילת הדרך בפיו, יצליח.

תפילת היוצא לדרך

שתוליכנו לשלום

צריך להתפלל: מבואר בגמ' (ברכות דף כט עמוד ב) כל היוצא לדרך צריך להתפלל 'תפלת הדרך'. מאי 'תפלת הדרך'? (למסקנת הגמ') יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום

ותסמכנו לשלום, ותצילנו מכף כל אויב ואורב בדרך, ותשלח ברכה במעשי ידינו, ותתננו לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ברוך אתה ה' שומע תפלה.

הנוסח של 'תפלת הדרך': המבואר בגמ' יש בה בקשה לה' שישמור עלינו בדרך מכל מיני פורענויות ושיסייע לנו להגיע למחוז חפצנו לשלום. נוהגים להוסיף לאחר 'תפלת הדרך' פסוקים שבהם מוזכרים שמירת ה' ותשועתו מכל צרה.

בלשון רבים: ומבואר שם בגמ' ונפסק בשו"ע (או"ח סימן ק"י סעיף ד') שצריך לאמרה בלשון רבים. ופירש רש"י (ד"ה לישתף) שמתוך כך תפילתו נשמעת יותר. וכתב המגן אברהם הובא במשנה ברורה (ס"ק כ') שדוקא בתפילה הקבועה לרבים, אבל כשאדם רוצה לבקש איזה בקשה בעד עצמו אין צריך להתפלל בלשון רבים. והוסיף המשנה ברורה (ס"ק יח) ובדיעבד יצא אפילו אם אמר כל הנוסח בלשון יחיד.

ותתנני: יעויין בספר הקנה (כוונות הקדושה והתפילה ועושה שלום דף כ"ב) שכתב דצריך לומר מלת ותתנני לחן בלשון יחיד, וביאר שם טעמו על פי הסוד. והובא במג"א (ס"ק י') ובמשנ"ב (ס"ק י"ט). אולם בערוך השולחן (סי' ק"י אות י') הביא דעת הגר"ב שאף מלת ותתנני יאמרה בלשון רבים.

1. להלכה

דין 'תפלת הדרך': נפסק ברי"ף וברא"ש (שם) ובשו"ע (או"ח סימן ק"י סעיף ד'). אבל הרמב"ם לא הזכיר את הדין של 'תפלת הדרך'. ורק פסק את הברכה של 'הנכנס לדרך' (שיסודו בסוגיא אחרת בגמ' ברכות דף ס.) בפרק י' מהלכות ברכות (הלכה כ"ה) שהיוצא מן העיר בשלום אומר מודה אני לפניך יי' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף אויב ואורב בדרך.

שיטת הרמב"ם: וכבר תמה הב"י (בסי' ק"י) מדוע לא הזכיר הרמב"ם בתפילה זו חתימה, וכן הקשה בשלטי גיבורים (בברכות כט) וראה באורך שיטות הפוסקים בנדון בעינים למשפט בברכות (שם). ובפר"ח (שם סק"ד) כתב דהרמב"ם ס"ל דדוקא במקום סכנה מברך עם חתימה, אבל בלא"ה אינו חותם. ובערוך השולחן (שם באות ט') כתב דכוונת הרמב"ם היא לכלול ב' הברכות יחד 'תפלת הדרך' ותפילת היוצא מהכרך. ועיין בב"י (בסי' ר"ל ד"ה המתפלל) דמשמע מדבריו כדברי הערוה"ש. ועוד יעויין בשו"ת מהר"י ווייל (בפסקי דינים והלכות שבסוף הספר סי' ס"ב) דמשמע מדבריו כדברי הערוך השלחן.

2. נסיעה מירושלים לבני ברק

ולענין נסיעה ברכב בזמננו מעיר לעיר הסמוכה לה נחלקו גדולי הפוסקים אם צריך לברך כגון כשנוסע מירושלים לבני ברק, וכל כדומה לזה בערים שהם סמוכות זה לזה.

ויסוד הנדון שהרי נפסק בשו"ע (סימן קי ס"ק ז') שצריך דרך של שמונה פרסה ללא בתים ובמציאות ברוב המקומות בין עיר אחת לשניה יש בתים בינתיים. אולם מאידך מבואר במשנ"ב (סימן ק"י ס"ק ל') שאם המקום בחזקת סכנה יש לאומרה בברכה אף בפחות משיעור פרסה.

ועיין תהל"ד (השמטות לסימן קי) שחקר אם תיקנו 'תפלת הדרך' רק בגלל סכנת ליסטים או גם מחמת שאר סכנות ונ"מ לנוסע ברכבת שיש מכשולים בדרך או במכונית מסכנת תאונות דרכים. ועיין נמוקי או"ח (סי' ק"י ס"ק ד') דס"ל דאף מחשש תאונות דרכים אפשר לומר 'תפלת הדרך'. וכ"ה בשו"ת דברי ישראל (וועלץ) אלא שכתב שם שעכ"פ בתוך העיר לא שכיח תאונות דרכים וא"א לומר שם 'תפלת הדרך'.

ועיין אורחות רבנו (ח"א ס"ק רח) בשם החזו"א דכיון שהנסיעה במכונית סכנה הרשות בידו לומר ולברך 'תפלת הדרך' אף בנסיעה מעיר לעיר ויש לאורך הדרך בתים. ועיין גם בחוט שני לגר"נ קרליץ שליט"א (ריבית בקובץ ענינים עמוד קמז) שכתב גם בשם החזו"א דיכול לברך גם בנסיעה של פחות מפרסה מחשש של תאונות דרכים, ואף שבתוך העיר גם קיימת סכנה אך עיקר התקנה היתה שנמצא בדרך, ודרך נקרא דוקא שיוצא מחוץ לעיר.

אולם דעת הגרש"ז אורבאך זצ"ל (אשי ישראל פרק נ' הערה כ"ד, הליכות שלמה פרק כא הלכה ב') שאין צריך להגיד 'תפלת הדרך' בין ירושלים לבני ברק וכן נהג בעצמו ד'תפלת הדרך' תיקנו רק

מנהג ישראל תורה

"עמידה ברכב באניה ובמטוס"

בגמ' (ברכות דף ל עמוד א) נחלקו אמוראים אם צריך לעמוד בשעת תפילת הדרך והיכי מצלי לה? - רב חסדא אמר: מעומד; רב ששת אמר: אפילו מהלך. להלכה נפסק בשו"ע (או"ח סימן קי סעיף ד) שאם אפשר יעמוד מליך כשיאמרנה.

מנהג העולם: וצ"ב מדוע כיום אין מקפידים כשנוסעים ברכב לעצור בשולי הדרך לברך תפילת הדרך, ואכן יש מדקדקים שמקפידים על כך, אולם עדיין 'מצוה ליישב' מנהג העולם.

ולכאורה יש לומר משום שיושב בתוך הרכב ואינו מהלך ברגליו ומבואר בשו"ע שאם היה רוכב אין צריך לירד. והטעם כתב ה**לבוש** הובא במשנ"ב (ס"ק כג) שירידתו ועלייתו טורדתו.

אולם עדיין קשה: שהרי כתב המשנ"ב שם **המגן אברהם** שמכל מקום יעמיד הבהמה מליך אם אפשר לו שאם ירכוב הרי הוא כמהלך [חיי אדם] וה"ה ליושב בעגלה שא"צ לירד אלא להעמיד הסוסים אם אפשר לו. וא"כ גם ברכב פרטי עדיין יכול לעצור לברך תפילת הדרך.

ועיין **בערוך השלחן** (אות יא) שהנוסע ברכבת יאמרנה בעמידה כיון שקל לעמוד בה בזמן נסיעתה. ויותר מזה מבואר **בכף החיים** (אות מה) שהוא הדין בכל כלי רכב אם קל לעמוד בו בזמן הנסיעה יעמוד בתוך כלי הרכב ויאמרה מעומד. ועיין **שו"ת רבבות אפרים** (ח"ב סימן קטו אות לו) שברכבת או באניה בודאי יכול לעמוד ובמכונית אם אפשר יעמיד את המכונית ויעמוד ואם אי אפשר יכול לומר בישיבה. והביא בשם הג"ר דוד פרידברג שבמכונית שנוסעים אחריו ויש טירחה בדבר לא יעמוד בשולי הדרך, ובאוטובוס יאמר בישיבה ולא יעמוד בתוך האוטובוס, אבל ברכבת יאמר בעמידה בתוך קרון הרכבת. ועיי"ש מש"כ לגבי מטוס.

ודעת הגרש"ז **אורבאך זצ"ל** (הליכות שלמה תפילה פרק כא הערה 11) שנוסע יכול לברך בישיבה אבל הנוהג במכונית בעצמו ראוי שיעצור בשולי הכביש ויברך ביישוב הדעת.

ביאור למנהג העולם: כתב במשנה ברורה (ס"ק כב) בשם האליה רבה ושאר אחרונים שאם עיכוב עמידתו יטרידו מותר לומר במהלך או במיושב. עוד יישוב יש לומר לפי מה שחידש באשל אברהם שרק רוכב צריך לעמוד אבל נוסע בעגלה ואחר מנהיג הסוסים כיון שאינו טרוד מותר לישב, ואדרבה אם יצטרך להעמיד הבהמות יוטרד.

והעירוני (ש.פ.) שהטעם הפשוט מדוע אין עוצרים משום שזה סכנה גדולה אם כל הרכבים יצטרכו לעצור בצידי הדרכים שבעצירה ובתחילת הנסיעה יקרו הרבה תאונות ולא לחינם אסור עפ"י 'חוקי התנועה' לעצור רק באונס גמור. ❖

מלסטים וחיות רעות אך לא מחשש תאונות דרכים. ומצד הדרך הרי צריך להיות מקום של פרסה בלי ישוב, וגם י"ל דבמקום שלאורך כל הדרך מצויים כלי רכב הוו כולו כשיירא אחת ונמצא שעדיין לא יצאו לגמרי כל בני השיירה את העיר. ומכל מקום היה כוללה בברכת שומע תפילה, בתפילתו לפני הנסיעה.

אך במקומות של סכנה כגון בנסיעות בשטחי יהודה ושומרון או דרך יישובים של ערביים 'בזמן שהיה חשש סכנה' אמר 'תפלת הדרך', והסתפק שיתכן אף כשנמצא בתוך הערים הערביים יכול לברך, וכפי שכתב בתשובה (בשנת תשמ"ה) דהואיל וכעת הם אויבים יש לחושבו כמקום לא מיושב.

וסיפר הגרש"ז (שם), שפעם הציע לפניו הגרא"מ שך זצ"ל את ספיקו בענין 'תפלת הדרך', שמנהגו להמתין קודם צאתו לדרך לירושלם מלברך אשר יצר עד שעת הנסיעה, ואז בנסיעתו מברך אשר

הערות מבני החבורה

'תפילת הדרך בנסיעה במטוס'

שאלה: אדם שבדרכו ברכב לשדה התעופה חייב לומר תפילת הדרך בברכה האם רשאי/צריך לחזור ולומר תפילת הדרך במטוס?

תשובה: תחילה יש לעיין מי תיקן את הנוסח של תפילת הדרך במטוס? הנה ידוע שדעת הגאון מרוגאטשוב זצ"ל שאין לברך תפלת הדרך במטוס כיון שלענין שילוח הקן אמרינן בחולין (ק"ט ע"ב) שאין שילוח-הקן, בקן הנמצא בשמים דרך שבאוויר לא מיקרי 'דרך'. אולם נחלק עליו הגרש"ז אורבאך זצ"ל (הליכות שלמה פרק כא הלכה ד') שיש לברך תפילת הדרך בנסיעה במטוס ותמה על דברי הגאון מרוגאטשוב, דהכא זיל בתר טעמא וכיון שנתן לנו השי"ת בזמננו דרך באוויר פשיטא שעלינו להתפלל בהליכתנו בו וגם להודות כשמגיעים לשלום. ויש שהביאו ראיה לזה (א.מ.) 'בדרך צחות' שיש חיוב לימוד התורה במטוס אע"פ שנאמר "ובלכתך בדרך". ויסוד לדברים מבואר במ"ב (סימן קי ס"ק לא) ובלקט הקמח (החדש, שם ס"ק י"ז) שגם הנוסע בכלי רכב מכל סוג מברך תפילת הדרך.

וכן מצינו בברכת הגומל: שמבואר בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ב סימן נט), שו"ת מנח"י (ח"ב סימן מ"ז), שו"ת ציץ אליעזר (חי"א סימן י'), שו"ת חלקת יעקב (ח"ד סימן ט'), ושו"ת בצל החכמה (ח"ב סימן כ'), שהנוסע במטוס מברך ברכת הגומל למרות שהדין של ברכת הגומל תלוי בהולכי דרכים.

עוד חידש שם הגרש"ז זמן תפלת הדרך בנסיעה באוירון אינו תלוי בשיעור שתי פרסאות, אלא מיד כשהתרומם האוירון באוויר לגובה כזה אשר אם יפול סכנה היא יאמרנה. וכעין זה עיין תהל"ד (ריש סימן ק"י) לענין תפילת הדרך ברכבת דלא שייך בכה"ג שיעור פרסה.

אכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל הובא בקונטרס ובלכתך בדרך (זילבער) פרק ב' סעיף א', וכן מצדד הגר"ש דבליצקי (כפי שכתב בקונטרס 'תפילת הדרך' הערה לה) וכן מורים חכמי הוראה שיש לברך אך ורק פעם אחת ברכב כשנוסע לכיון מביתו לשדה תעופה, והמברך שוב במטוס יתכן שהוי ברכה לבטלה הואיל והכל הוי נסיעה אחת (ג.מ.). ❖

יצר ומסמך לה 'תפלת הדרך', אבל עדיין אין דעתו נוחה מזה לפי שבאופן זה אין ברכת אשר יצר סמוכה לזמן חיובה. (וראה מ"ב סימן ז' ס"ק ו' שטוב ליזהר לברכה מיד).

והשיבו רבנו אני איני מברך 'תפלת הדרך' כלל בנסיעה דא, ואמר הגרא"מ יש לכם על מי לסמוך בהנהגה זו, כי גם הגר"ז זצ"ל לא היה אומר 'תפלת הדרך' בכהאי גוונא אלא היה כוללה בברכת 'שומע תפלה' שבשמו"ע.

3. קיצור הלכות 'תפלת הדרך' מתוך הספר 'שונה הלכות' להגר"ח קניבסקי

שליט"א:

היוצא לדרך אפילו אחר שכבר התפלל שמו"ע צריך לומר 'תפלת הדרך' יה"ר מלפניך האו"א שתולכנו לשלום וכו', וצריך לומר כל הנוסח בלשון רבים חוץ ממילת ותתנני לחן יאמר בלשון יחיד. (ק"י ז')

אם אפשר לו יעמוד מלילך כשיאמרנו, אך אם עיכוב עמידתו יטרידו מותר לומר במהלך או במיושב, ואם היה רוכב או יושב בעגלה א"צ לירד, אלא יעמיד הבהמה מלילך אם אפשר לו. (ק"י ז')

המהלך בדרך של כמה ימים חייב לומר אותה בכל יום ויום, ואין חייב לאומרה אלא פעם ביום. (ק"י ח')

לכתחילה יסמך 'תפלת הדרך' לברכה אחרת. (ק"י ט') לכתחילה לא יאמרנה עד שיצא מן העיר שבעים אמה ומעט יותר לאחר שכלו הבתים (והוא 41 מטר) ובדיעבד אפילו אמרה בתוך העיר כשגמר בלבו לצאת, יצא. ואומרה עד שהגיע קרוב לעיר פרסה (והוא כ 5 ק"מ פחות שלישי) ואם

נוסע פרסה ובאמצע הפרסה יש עיר או מקום קרוב לעיר תוך פרסה צ"ע אם יאמר 'תפלת הדרך'
בחימה (ק"י י' י"א).

נכון לכל ירא שמים בעת יציאתו בדרך, שיקח עמו טלית ותפילין שלו אפילו נוסע למקום קרוב
ודעתו לחזור היום. (ק"י כ') ב'תפלת הדרך' ותתנני לחן ולחסד בעיניך ובעיני כל רואי. הורה מרן
החזו"א לומר 'תפלת הדרך' אף בנסיעה קצרה מחוץ לעיר. מנהגינו לומר לאחר 'תפלת הדרך'
הפסוקים 'ברוך וכו' ויהי נועם וכו' המלאך וכו' כי מלאכיו וכו'. ❖

'צומק הפס'

פתרונות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823